

87. rocznica powstania Polskiego Państwa Podziemnego

27.9.2026 - | Instytut Pamięci Narodowej

27 września 2026 r. w Warszawie odbyły się uroczystości związane z 87. rocznicą powstania Polskiego Państwa Podziemnego.

W ramach obchodów dyrektor Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN Adam Siwek złożył wieńce pod pomnikiem Stefana Roweckiego „Grota”. Główne uroczystości odbyły się pod pomnikiem Polskiego Państwa Podziemnego i Armii Krajowej.

Podczas uroczystości został odczytany list od prezydenta RP Karola Naworckiego. Prezydent zaznaczył, że państwo polskie trwało, ponieważ trwała wola jego obywateli, by mu służyć:

Dzięki zaangażowaniu setek tysięcy zaprzysiężonych konspiratorów oraz solidarnemu wsparciu milionów patriotów Polska Walcząca działała w wielu wymiarach. Zamachy na najgroźniejszych katów i kolaborantów hitlerowskich oraz akcje sabotażowe były świadectwem niezłomnego trwania naszego narodu. Po epopei Polski podziemnej pozostała pamięć o heroicznych czynach.

List odczytał doradca Prezydenta RP, prezydent miasta Chełm Jakub Banaszek.

* * *

27 września 1939 r., powołana została Służba Zwycięstwu Polski, przekształcona w Związek Walki Zbrojnej, a następnie w AK. Stała się ona zalążkiem Polskiego Państwa Podziemnego, które działając w latach 1939–1945 na terenach okupowanych przez Niemców i Sowieców, było fenomenem w ogarniętej wojną Europie. Polskie Państwo Podziemne kierowane było przez władze RP na uchodźstwie: prezydenta, rząd i Naczelnego Wodza oraz ich krajowe przedstawicielstwa.

Podziemnym parlamentem, reprezentującym największe stronnictwa polityczne: Stronnictwo Ludowe, Polską Partię Socjalistyczną, Stronnictwo Narodowe oraz Stronnictwo Pracy był w latach 1940–1943 Polityczny Komitet Porozumiewawczy, od 1943 do 1944 r. Krajowa Rada Polityczna, a od 1944 r. do końca wojny – Rada Jedności Narodowej. Delegat Rządu na Kraj, od maja 1944 r. w randze wicepremiera, kierował zakonspirowanym aparatem administracji cywilnej – Delegaturą Rządu na szczeblu centralnym, w województwach i powiatach. Delegatura składała się z 18 departamentów, m.in. Spraw Wewnętrznych, Informacji i Prasy, Pracy i Opieki Społecznej oraz Oświaty i Kultury. Wymiarom sprawiedliwości zajmowało się Kierownictwo Walki Cywilnej (oddzielny organ Delegatury) wraz z Cywilnymi Sądami Specjalnymi i Państwowym Korpusem Bezpieczeństwa (podziemna policja). Sądono za kolaborację z okupantem i wymierzano kary, od bojkotu, chłosty, kontrybucji aż po wyroki śmierci. Wydawano także wyroki za przestępstwa pospolite.

KWC organizowało powszechny opór społeczeństwa i pomagało Polakom przetrwać lata okupacji. Działając pod przewodnictwem Stefana Korbońskiego opublikowało „Dziesięć Przykazań Walki Cywilnej”, które głosiły, że podstawowym nakazem i obowiązkiem każdego obywatela polskiego jest poszanowanie prawowitych władz polskich na emigracji, posłuch wobec zarządzeń czynników miarodajnych w Kraju, a w stosunku do okupanta bojkot jego zarządzeń i wezwań oraz absolutne zerwanie z nim stosunków handlowych, kulturalnych i towarzyskich.

Przy Delegaturze Rządu na Kraj, działała Rada Pomocy Żydom „Żegota” – jedyna w okupowanej przez Niemców Europie instytucja państwowa ratująca ludność żydowską od zagłady. KWC wydało ostrzeżenie, że szantaż wobec Żydów i ich denuncjowanie będą karane z całą surowością.

Jednym z największych osiągnięć Polskiego Państwa Podziemnego było zorganizowanie tajnego nauczania. W podziemnych drukarniach wydawano prasę informacyjno-polityczną, publicystykę, dzieła literackie oraz podręczniki. Organizowano także konspiracyjne koncerty, przedstawienia teatralne, wieczory autorskie i wykłady naukowe.

Polskie Państwo Podziemne miało własne siły zbrojne. Na czele utworzonej 27 września 1939 r. Służby Zwycięstwu Polski stanął gen. Michał Karaszewicz – Tokarzewski. SZP została przekształcona najpierw w 1940 r. w Związek Walki Zbrojnej, a następnie rozkazem Naczelnego Wodza z 14 lutego 1942 r. w Armię Krajową, w skład której weszło ok. 200 organizacji wojskowych, zarówno spod okupacji niemieckiej jak i sowieckiej. AK od początku była organizacją masową. Liczba jej zaprzysiężonych żołnierzy wynosiła na początku 1942 r. ok. 100 tys., zaś w lecie 1944 r. już ok. 380 tys., w tym ok. 10,8 tys. oficerów, 7,5 tys. podchorążych i 87,9 tys. podoficerów.

Od 1943 r. w jednostkach podporządkowanych Komendzie Głównej AK tworzone kompanie i bataliony, od 1944 r. – pułki, brygady, dywizje, zgrupowania pułkowe i dywizyjne. AK realizowała swe cele poprzez prowadzenie walki bieżącej i przygotowywanie powstania powszechnego. Walka bieżąca prowadzona była głównie przez akcje małego sabotażu, akcje sabotażowo-dyweryyjne, bojowe, a także bitwy partyzanckie z siłami policyjnymi oraz regularnym wojskiem niemieckim. Specjalne miejsce w działalności bojowej AK zajmowały akcje odwetowe i represyjne w stosunku do SS i policji oraz zdrajców i prowokatorów.

Kulminacją wysiłku zbrojnego AK było Powstanie Warszawskie stanowiące kluczowy element akcji „Burza”. Przez 63 dni powstańcy prowadzili z wojskami niemieckimi heroiczną i osamotnioną walkę, której celem była niepodległa Polska, wolna od niemieckiej okupacji i dominacji sowieckiej. Ogromne straty poniesione przez stronę polską w wyniku powstania powodują, iż decyzja o jego rozpoczęciu do dziś wywołuje kontrowersje.

19 stycznia 1945 r., wobec błyskawicznych postępów wielkiej ofensywy wojsk sowieckich, Dowódca Armii Krajowej gen. Leopold Okulicki „Niedźwiadek” wydał rozkaz o rozwiązaniu AK. Zwracając się do żołnierzy pisał: „Żołnierze Armii Krajowej! Daję Wam ostatni rozkaz. Dalszą swą pracę i działalność prowadźcie w duchu odzyskania pełnej niepodległości Państwa i ochrony ludności polskiej przed zagładą. Starajcie się być przewodnikami Narodu i realizatorami niepodległego Państwa Polskiego. W tym działaniu każdy z Was musi być dla siebie dowódcą”.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej na tereny Polski przywódcy Polskiego Państwa Podziemnego zostali aresztowani przez NKWD. 21 czerwca 1945 r. Kolegium Wojskowe Sądu Najwyższego ZSRS w Moskwie skazało ich – jak głosiło uzasadnienie – za „działania przeciwko Armii Czerwonej i Związkowi Sowieckiemu oraz współpracę z Niemcami”. Trzech spośród skazanych w procesie zmarło w sowieckich więzieniach: ostatni dowódca AK gen. Leopold Okulicki, wicepremier i delegat Rządu na Kraj Jan Stanisław Jankowski oraz Stanisław Jasiukowicz, członek Rady Ministrów na Kraj ze Stronnictwa Narodowego. 1 lipca 1945 r. Rada Jedności Narodowej ogłosiła przesłanie Polskiego Państwa Podziemnego, nazywane Testamentem Polski Walczącej, mówiące o Polsce wolnej, sprawiedliwej i demokratycznej.

Polecamy materiały IPN:

- Marek Gałęzowski: Polskie Państwo Podziemne: konspiracja wojskowa i cywilna pod okupacją niemiecką i sowiecką

- Waldemar Grabowski: Konspiracyjny NIK w latach 1942-1945. Struktury kontrolne Państwa Podziemnego

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/248121,87-rocznica-powstania-Polskiego-Panstwa-Podziemnego.html>